

Hjemmesiden <http://www.moenia.dk/broendehoeje/broendehoeje.html> er i 2017 ikke længere aktiv, hvorfor vi indtil videre må nøjes med følgende kopi.

Om sildens behandling har man gode oplysninger fra sildemarkedet i Skanør og naturligvis har den fået samme behandling på Brøndehøje, ellers ville det være umuligt at bevare det kvalitetsstempel, som Øresundssilden havde i hele Europa. Sildemarkedet begyndte hvert år på Sct. Bartholomæusdag den 24. august, hvor de første fiskerbåde løb ind på stranden. Det var dels pramme fra de store kogger, som lignede store klodser og som især hanseaterne ejede. De kunne laste omkring 200 tons og nøjes med en besætning på ca. 10 mand.

Der var osse de nordiske både, som måtte have mange mand ved årerne og lastede ca. 600 kg og så de mindre med 4-5 mand i hver. De sidste var som regel småbønder, der fiskede i markedstiden. Markederne havde mange love, som alle skulle rette sig efter og meget strenge straffe for at overtræde dem. Det var f.eks. netmaskestørrelsen på fiskegarn, forbud mod saltning af sild på egne skibe, bøder for at bære våben, ingen måtte afsejle ved nattetid og ingen "læggekoner" måtte trykke silden ned i tøndene. Når silden var bragt i land, gik turen til styrterummet, hvor gællekonerne straks gik igang med at rense dem - videre til læggekonerne, som saltede og lagde i tønder efter nøje fastsatte forskrifter m.h.t. liggemåde og til saltforbruget, som var 1 td. salt til 3 td. sild. Bødkeren skulle lukke tønderne, men det måtte ikke ske, før vrageren havde godkendt at alle forordninger var fulgt til punkt og prikke. Så satte han sit kvalitetsstempel på tøndene og bødkeren gik igang. Til sidst kom sildekræveren, som indkasserede afgifterne til kongens kasse og satte kvitteringsmærke på tøndene - og så var silden parat til at blive udført. Ingen sildetønde måtte forlade hverken Brøndehøje eller Skanør uden kvalitetsstempel. Sildekræverens sidste arbejde var at bringe afgifterne til gælkeren, som var ansvarlig for opkrævningen af samtlige skatter og afgifter på alle fiskepladser på begge sider af Øresund. Fra disse år er der desværre kun bevaret lidt tilfældige regnskaber, men fra Lübeck har vi nogle tal. Denne by importerede ca. 70.000 tønder sild årligt fordelt på sine 800 købmænd, så det var store indtægter danskekongen fik på silden.

Saltet, som blev brugt, blev fragtet i tønder fra Lüneburg og Holsten på lybske skibe - også Bajsaltet, som kom fra Frankrig blev til sidst et stridsspørgsmål mellem Lübeck og Danzig. Der kom også skibe med tønder for der skulle bruges mange til sildene og det var ikke nok med de tomme salttønder og desuden var det forbudt at fremstille tønder på markedspladserne. Der var derfor alle steder en talrig skare af mange håndværkere, smede, sejlmagere, tømrere, rebslagere og folk, der kunne bruge næverne. Og alle boede enten i græstørvshuse eller hurtigt opsatte træhuse i de måneder, som sildemarkedet varede. Når efteråret begyndte at sætte ind først i oktober, aftog sildestimerne og så begyndte markederne at lukke. Der blev ikke modtaget flere sild og de sidste sildeskibe forsvandt. Den 9. oktober på Sct. Dionysiusdag sluttede sildemarkedet officielt, men toldstedet i Brøndehøje lukkede ikke.

Brøndehøje var det første toldsted, som købmændene fik kontakt med på deres vej

frem og tilbage over Østersøen og som der står i kancelliets brevbøger om Stege: *"Brøndehøje på sydkysten var en konkurrent til byens handel."*

Der skulle betales told for transport af både af udgående varer og af de varer, der sejlede gennem de danske farvande. Til gengæld stod man så under kongens beskyttelse på de danske have. Flere gamle mønske navne er ofte nævnt blandt skippernavnene fra Rostock: Prehn - Crentzien - Warneke - Stolt og Grothe.

Hvert år i oktober blev der i Stege afholdt et stort marked og fra 1360 findes en liste, hvor nogle af varerne er nævnt: Gråværk og linned, støvler og sko, silketøj, keramik og altid krydderier, øl og vin. Gotland eksporterede en del honning og handsker og havde desuden en rig eksport af døbefonte til Tyskland og Belgien - og en af dem findes i Fanefjord Kirke på Vestmøn.

Desværre varede de fredelige tider kun kort.

Valdemar Atterdag (1340-75) kunne ikke lade Visby, den rige hansestad, i fred. Han erobrede den i 1360 og 6 år efter angreb hanseaterne Danmark, men tabte. Kong Valdemar forhøjede derefter alle taksterne på sildemarkederne så voldsomt, at 37 hansestæder besluttede sig til at erklære ham krig. Det kom til at koste ham dyrt, hanseaterne vandt og skulle nu have 2/3 af alle toldafgifter i de næste 15 år. Det gik efterhånden så galt, at da hans datter, dronning Margrete (1387-97) overtog kronen, måtte hun låne så store summer af den rige roskildebisp Peder Lodehat - ca. 40.000 lybske mark - mod, at han til gengæld fik alle indtægter fra sildemarkederne i 8 år.

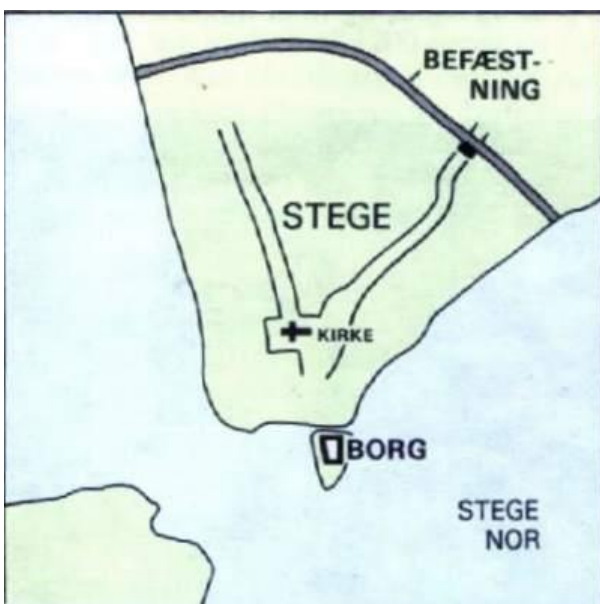
I 1429 indførte Erik af Pommern (1397-1439) Øresundstolden, d.v.s., at alle skibe, der ville passere Øresund, skulle betale told, og det nyttede ikke, at de ville prøve på at sejle gennem bælteerne. Det var forbudt og de danske orlogsskibe holdt vagt. Til gengæld voksede Brøndehøjens betydning som toldsted for den skibstrafik, der kunne losse og laste varer der.

De næste 100 år forløb med skiftende konger og den ene krig efter den anden, også den hvor Lübeckerne i 1510 plyndrede Møn i deres forbitrelse over, at kong Hans (1481-1513) havde givet de engelske og hollandske købmænd adgang til sildemarkederne med de samme rettigheder, som hanseaterne mente var forbeholdt dem. Gennem hele sildemarkedets historie var der et evigt spil mellem den danske konge og hanseaterne; var kongen den stærke blev afgifterne høje og var det hanseaterne blev de sat ned igen.

Sildestimerne dukkede op i perioder, flest i 13-1400 årene, så begyndte de langsomt at aftage og indtægterne blev færre, indtil der i 1500-tallet var sild igen i ca. 30 år, hvorefter det gik nedad bakke og kort tid efter blev sildemarkedet helt slået ud. Det var efter 1536, da den protestantiske kirkes lære hurtigt bredte sig over det meste af Europa. den påbød ikke fastetider og den store efterspørgsel efter Øresundssild holdt hurtigt op. Reformationen medførte også, at den mønske jord, som fra Absalons tid havde tilhørt Roskildebispen og Ringsted Kloster, nu blev kongeligt len under Stegehus.

Ruinen af Stegehuus dateret 1710...

Et konstrueret kort over borgens placering i Stege.

Roskildebispens jordebog fortæller i 1370, at alene Busenes beboere det år betalte 24 sølvspecier i skat og det meste har antageligt været fra Brøndehøje. Pastor Hetting fortalte i sit brev, at "Fiskeriet var meget for landet." Fra 1400-tallet er der kun bevaret få arkivalier fra Møn fortrinsvis kongebreve, købstadsprivilegier og dokumenter vedr. krige, mens det kniber med oplysninger om dagligdagen og slet ikke om Brøndehøje, ikke før i kong Hans' tid i 1505.

Da var der en uoverensstemmelse mellem nogle Haderslev-købmænd og en mønbo - Oluf Gudmundssøn - som mente at have pågrebet en brevviser (postbud) som spion, men tolderen på Brøndehøje - mester Mattis Markvordsøn - skrev under på, at "6

nævnte borgere i Haderslev for ham har vidnet paa ders Siels Troe, at denne Brevviser, Oluf Bertelsøn, var deres Medborger og Købmand i Haderslev og ikke Spion. Dette vidner jeg med mit Segl. Givet paa Brøndehøffne Sct. Birgittæ Aften (31. januar) i 1505 med egen Haand".

Nogle år efter meddelte Christian II (1513-23) sine to toldere på Møn, Frants Pogwisch og Erik Pors, at der kun måtte deklareres to steder på øen, nemlig i Stege og på Brøndehøje. I 1532 skrev Frederik I (1523-33) til Anders Bille, "Embedsmand paa Steege Slot", at han syntes, at både "told og bøder Aar for Aar formindskedes fra Bryndehøffne" og formanede ham til at holde godt tilsyn. Da Møn blev kongeligt len i 1536, blev lensmanden udnævnt af kongen og ansvarlig for øens administration, mens han før enten havde haft Stege og borgen i pant eller styret by og borg for kongen. Den sidste lensmand før 1536 var Anders Bille, som havde lenet i pant fra 1503 for 400 daler årligt. Han slog Lübeckerne ved Stege 1510 og var her under Grevens Fejde, da borgerne rev Stegeborg ned 1534. Efter reformationen blev Albert Gøye den første lensmand, men kun i 5 år, så kom Anders Bille igen til sin død 1555 og i hans tid høres der mere til Brøndehøje.

Der kendes nogle navne på købmænd, der havde lejet handelsboder, det var Albrecht Kremmer fra Præstø, købmand Walter fra Næstved, Claus Albrechtsen fra Næstved, købmand Jacop fra Præstø og en købmand Willum. Tolderen var da Simon Pedersen, som fik besked på, at ingen tyske købmænd måtte bygge boder eller huse, hvis deres privilegier ikke var i orden. Han fik også besked på, at købe rigeligt med varer til kongen af lærred, hamp, tjære, humle og sennep og holde godt øje med, at alle udførselsbestemmelser blev overholdt, når der blev afskibet korn og brændt kalk. Simon Pedersen blev udnævnt til tolder på Falsterbo nogle år efter indtil 1551, hvorefter han blev borgmester i Køge.

Det danske kancelli nævner 1541 de 4 steder i Danmark, hvor de vigtigste sildemarkeder lå og det ene var "Brøndehøffne" på Møn. Dengang var Niels Skriver tolder og Anders Bille fik pålæg fra kongen om at holde ham med alt fornødent underhold:

- 22 tønder øl
- 11 tønder kafring (i Skåne var dette en form for rugbrød)
- 9 skp. til blødt brød
- 2½ fjerding smør
- 9 fårekroppe
- 10 lam
- 2 gæs
- 18 høns
- 40 æg
- 1 ko

- 250 lys
- 14 tønnder havre
- 4 læs hør

desuden skulle toldbodens bygninger holdes i god stand.

Det samme underhold fik den senere tolder, Claus.

Anders Bille havde sin egen tjener, Rasmus Kock, ude på Brøndehøje og han fik:

- 7 tønnder øl
- 5 tønnder brød
- 6 sider flæsk
- 4 fårekroppe
- 1 fjerding kokød
- 1 lam
- 1/2 otting smør

Rasmus Kock var i Rostock et par gange med sild som gave til borgmesterens kone fra Anders Billes kone, Anne Lykke. Niels Skriver fik efter sin tid på Brøndehøje 100 mark for tro tjeneste og livsbrev på en gård under Børglum Kloster.

Sildemarkederne havde i mange år givet den kgl. kasse store indtægter og var også kilden til Steges velstand. Købmændene tjente godt - at leje en fiskebod på markedet blev anset som ligeså god en indtægtskilde som at være ejer af en mølle, selvom der var mange udgifter. Bådavgiften var i mange år værdien af 1/2 td. sild pr. båd plus 4 ol sild af hver åre. Fra 1547 dog 2 ol pr. åre, så var der bøderne for at overtræde de strenge udførselsforbud af levende kvæg og saltet kød og indtægterne af vraggoods blev også strengt håndhævet. I 1549 var der et møde på Stege Rådstue med 2 borgmestre, byfogeden og 4 rådmænd for at overvære Anders Bille udspørge Olaf Klausen fra Trelleborg, om han mente at kunne bjerge sit skib, som var forlist udfør Møns Klint og nu lå som vrag udfør Brøndehøje. Det mente Olaf Klausen bestemt ikke, - han turde måske ikke sige ja overfor 8 øvrighedspersoner, - og vraget blev overladt til Anders Bille (og kongens kasse) og bevidnet med toldereren Frants Pogwisch' underskrift og segl.

I sidste halvdel af 1500-tallet begyndte sildestimerne for alvor at aftage og dermed indtægterne; nogle købmænd fra Skælskør mente, at det var blevet for dyrt at handle med sild, de klagede til kongen og blev fri for at betale bådafgiften på den halve td. sild. I oktober døde Anders Bille og Herluf Skave blev lensmand de næste 2 år. Et par måneder efter blev de mønske fiskere også fritaget for bådafgiften på den halve tønne. I

1557 kom der sild igen i større mængder og den steg til 2 gylden (ca. 5 mark) for een tønne og "det Aar fik Kongens Salterier paa Brøndehøfne stort Udbytte".

Hver gang der kom en ny lensmand på Møn og det gjorde der flere gange i Frederik II's tid (1559-88) blev det indskærpet ham at sørge for, at "kgl. Majestæts tolder paa Brøndehøfne" fik samme underhold som i Anders Billes tid og at toldboden også blev holdt vel istand. Niels Ulfstand fik desuden besked på at befale tolderne at tage ½ daler i Sise (indførselstold) af hver tønne Rostock- eller Wismarøl, der kom til øen. I 1563 udbrød 7-års krigen mod Sverige og Frederik II pantsatte Stege til Pouel Wobitzer mod at låne 20.000 daler, men han betingede sig som sædvanligt retten til kronens frihed med told og åresild på Brøndehøje samt alt vraggodset.

Et af hans fyndord var **"Rigets magt og anseelse er mest udi Søen anliggende."**

Fra gammel tid havde kongen haft ret til "konningekøb" på sildemarkedet en bestemt ugedag, d.v.s. at købe alle de sild, han ville til en billig penge og det var forbudt for alle andre at handle før kongen. Frederik II fordrede 60 læster á 12 tdr. saltet sild til sine orlogsskibe (**har prøvet at finde oplysninger, der kunne hjælpe med nutidens mål for 1 læst; men umiddelbart er det ikke beskrevet klart - men måske er der nogle, der ligger inde med viden om denne ældre betegnelse...??**) Nogle år efter blev det til 80 læster og desuden betingede han sig i 1580 eneret på indkøb af sild fra mandag aften til onsdag aften. det var i de år, hvor han byggede Kronborg, som stod færdig i 1584.

Kronborg Slot under en restaurering i vor tid - læs mere på www.kronborg.dk

Om foråret havde kongerne altid befalet købstæderne at sende bådsmand til [Holmen i København](#) til de orlogsskibe, der skulle "ligge paa Strømmen". Frederik II havde især brug for mange under 7-årskrigen. I 1564 skulle Stege sende 30 mand, Brøndehøje, som især nævnes og resten af Møn andre 30, og året efter samme antal til Herluf Trolle i København. "Brøndehøau" nævnes igen, fordi det skulle være duelige folk, der før havde været til søs.

De følgende år forsvandt sildestimerne i Sundet temmelig brat. Et af de første tegn var måske, at Frederik II gik med til at nedsætte bådeafgiften for danske købmænd og fiskere i 1556, så de stadig fortsatte fiskeriet, så han ikke mistede for mange penge; men ihvertfald var det gået stærkt tilbage siden det gyldne sildeår i 1557. Tolderne fik flere gange besked på at kontrollere, at sildetønderne nu var som de skulle være, før de blev afsendt, og Frederik II skrev desuden til Lübeckerne, som han var i forbund med mod svenskerne, at det var al det skyderi i Østersøen, som havde skræmt sildestimerne, så de nu havde forladt Øresund!

Stege var nu blevet en fattig by. Silden må have været den vigtigste indtægtskilde, for både i oktober 1581 og i juni 1582 anmoder den om at blive fritaget for skat, da *"Byen er blevet meget forringet og forarmet siden fiskeriets Ophør, saa den istedet for 500 formuende Borgere, nu tæller langt færre og stærkt forarmede Borgere"*. Frederik II eftergav byen de foregående års skatter og i 1582 kunne den derfor nøjes med at betale 100 mark i byskat.